

Marcin Królik

ZADANIE *VOTUM SEPARATUM* W PROCESIE POSZUKIWANIA PRAWDY OBIEKTYWNEJ

Fundamentalne znaczenie w procesach kanonicznych ma związek między prawdą a wyrokiem. Proces w swej istocie jest narzędziem służącym ustaleniu prawdy w założonej kontrowersji. Wynikiem postępowania procesowego jest wyrok końcowy, który jest normalnym środkiem kończącym spór. Wyrok jest zgodnym z prawem orzeczeniem sądu, rozstrzygającym sprawę przedłożoną przez strony i rozpatrywanym na drodze sądowej¹. Każdy wyrok musi zawierać inwokację², wezwanie to jest powołaniem się na Boga i Jego nieskończoną sprawiedliwość, że wyrok w rozstrzygniętym sporze odpowiada przedmiotowej prawdzie³. W obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego prawodawca wprowadza w tym kontekście nowe narzędzie prawne, jakim jest *votum separatum*. Sędzia w trybunale kolegiálním ma prawo i obowiązek w sumieniu wydać wyrok w zgodzie ze swoim sumieniem, tzn. osiągnięty z pewnością moralną. W sytuacji, gdy bezwzględna większością głosów pozostali sędziowie podjęli inną sentencję, sędzia przekonany w sumieniu o podjętej błędnej decyzji może zgłosić głos odrębny. Dla szczegółowej analizy tego problemu trzeba najpierw poddać analizie kwestie podstawy wyrokowania, w tym przygotowanie wyroku, dyskusję sędziowską oraz redakcję wyroku. Ponadto należy

KS. MGR LIC. MARCIN KRÓLIK – doktorant, Katedra Kościelnego Prawa Procesowego Instytutu Prawa Kanonicznego KUL; e-mail: marcinkrolik@kul.pl

¹ *Codex Iuris Canonici* z 1917 r., can. 1868 § 1.

² Zob. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75(1983) pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, kan. 1612 § 1 [dalej cyt.: KPK].

³ S. B i s k u p s k i, *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, t. II: *Proces małżeński*, Olsztyn 1960, s. 334.

ukazać *votum separatum* jako środek procesowy realizujący podstawowy cel procesu, czyli dojście do prawdy.

1. PODSTAWA WYROKU

Na ostateczne rozstrzygnięcie procesowe, czyli wyrok, składają się trzy następujące po sobie etapy: przygotowanie wyroku, dyskusja sędziowska i redakcja wyroku.

1.1. Przygotowanie wyroku

Wyrok jest wynikiem pracy badawczej sędziego. Polega na zestawieniu w krytycznej ocenie faktów zebranych w aktach procesowych z normami prawa materialnego. Na wyrok składają się dwa zasadnicze elementy: akt rozumu i woli. Umysł poznaje fakty i prawo, porównuje je ze sobą, żeby odkryć prawdę i to, co jest sprawiedliwe. Wola poznana prawdę ocenia w świetle sprawiedliwości i w sposób autorytatywny po osiągnięciu pewności moralnej podaje do wiadomości⁴. Pewność moralna stanowi najważniejszą przesłankę, podstawę do wydania wyroku. To bezpośrednie źródło, z którego sędzia wydobywa przekonanie o słuszności jedyne go możliwego rozstrzygnięcia. Do wydania zatem jakiegokolwiek wyroku wymagana jest u sędziego pewność moralna co do sprawy, która ma być rozstrzygnięta wyrokiem. Bez jej osiągnięcia sędzia powinien orzec, że nie udowodniono uprawnienia powoda, w przypadku spraw cieszących się przywilejem prawa, wyrok należy wydać na jej korzyść⁵. Przy czym Z. Grocholewski zwraca uwagę, iż sformułowanie „jakiegokolwiek wyroku” nie jest precyzyjne. Sędzia musi mieć pewność moralną jedynie do wydania wyroku, który przyznaje rację powodowi, a nie do wydania wyroku negatywnego odnośnie do żądań powoda⁶.

Pojęcie pewności moralnej zostało wypracowane w okresie scholastyki. Św. Tomasz konstatował: „w dziedzinie postępowania ludzkiego jest możliwa pewność, wprawdzie nie taka jak w poznaniu teoretycz-

⁴ M. Fąk a, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, cz. 2, Warszawa 1978, s. 242-243.

⁵ Zob. KPK, kan. 1608.

⁶ Z. G r o c h o l e w s k i, *Pewność moralna jako klucz do lektury norm procesowych*, „Ius matrimoniale” 3(1998), s. 9-43.

nym, ale stosowna do przedmiotu, np. gdy coś zostanie udowodnione przez odpowiednich świadków⁷. Pierwszy raz w tekstach prawnych została sformułowana w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r., w kan. 1869⁸ i niemal dosłownie powtórzona w Kodeksie z 1983 r.⁹ Różnią ją tylko sformułowania językowe.

Wykładnię pewności moralnej, do której odwołuje się dziś w doktrynie, poczynił papież Pius XII w przemówieniu do Trybunału Roty Rzymskiej w 1942 r. Papież rozróżnia tam „pewność absolutną” oraz „pewność prawdopodobną”, zaś samą „pewność moralną” definiuje pomiędzy. Pewność ta powinna być oparta na obiektywnych przesłankach, a nie wynikać z subiektywnych odczuć, czy nawet lekkomyślności lub łatwowierności. Pewność wymagana do wyroku nie może być osiągnięta, jeśli istnieją powody zdroworozsądkowe do racji przeciwnych – w takim wypadku za bardziej prawdopodobne należy uznać racje przeciwne¹⁰.

W literaturze przedmiotu pojęciu i znaczeniu pewności moralnej poświęca się wiele uwagi. Dla przykładu M. Fąka mówiąc o pewności moralnej, stwierdza, że jest to pewien stan ducha, w którym prawda ukazuje się nie jako możliwa czy prawdopodobna, lecz jako oczywista, całkowicie jasna, tak że umysł może do poznanej prawdy całkowicie przylgnąć bez roztropnej obawy pobłądzenia. Jednocześnie zaznacza, iż nie wymaga się od sędziego pewności doskonałej, wykluczającej wszelką wątpliwość, lecz wykluczającą poważną, uzasadnioną wątpliwość czy też obawę pobłądzenia¹¹. R. Sztymchmiller mówi, że pewność moralna polega na wewnętrznym przekonaniu jednego sędziego i każ-

⁷ Św. T o m a s z, *Suma teologiczna*, t. XVIII: *Sprawiedliwość*, tłum. F. Bednarski, Londyn 1970, s. 63, II-II q. 60.

⁸ CIC/17, can. 1869 § 1. „Ad pronuntiationem cuiuslibet sententiae requiritur in iudicis animo moralis certitudo circa rem sententia definiendam. § 2. Hanc certitudinem iudex haurire debet ex actis et probatis. § 3. Probationes autem aestimare iudex debet ex sua conscientia, nisi lex aliquid expresse statuatur de efficacia alicuius probationis. § 4. Iudex qui eam certitudinem efformare sibi non potuit, pronuntiet non constare de iure actoris et reum dimittat, nisi agatur de causa favorabili, quo in casu pro ipsa pronuntiandum est, et salvo praescripto can. 1697, § 2”.

⁹ KPK, kan. 1608.

¹⁰ P i u s XII, *Allocutio – Ad Praelatos Auditores ceterosque Officiales et Administros Tribunalis S. Romanae Rotae necnon eiusdem Tribunalis Advocatos et Procuratores*, 1.10.1942, AAS 34 (1942), s. 340.

¹¹ F ą k a, *Normy ogólne*, s. 244.

dego członka kolegium sędziowskiego o prawdziwości lub fałszywości czegoś. Nie musi to być pewność absolutna, wykluczająca wszelką wątpliwość, ale wystarcza, iż wyklucza uzasadnioną wątpliwość¹².

Zenon Grocholewski, studiując zagadnienie pewności moralnej, podkreśla za Piusem XII, że z powodu ważności danego przypadku roztropność nieraz każe doradzać, by nie zadowalać się minimalnym stopniem pewności moralnej, lecz szukać większego stopnia, ale zawsze w obrębie pewności moralnej, to znaczy usiłowanie poszukiwania pewności absolutnej nigdy nie może być uzasadnione. Przy czym nie tyle chodzi o uzyskanie większego stopnia pewności moralnej, ile raczej o większą pewność lub gwarancję, że się nie zbłądzi i zapewni się w jak największym stopniu obiektywizm pewności¹³.

Pewność moralną sędzia czerpie z faktów i dowodów (*ex actis et probatis*). Zgromadzone są one w aktach procesu, czyli zarówno w dokumentach sporządzonych na piśmie, a dotyczących meritum sprawy (skarga powodowa, oświadczenia stron, zeznania świadków i biegłych, orzeczenia sądowe), jak i dotyczących procedury (wezwanie, powiadomienia, ustanowienie terminu, odroczenia)¹⁴. Sędzia winien ocenić w sumieniu wszystkie środki dowodowe, chyba że co do niektórych przepisy ustawy przypisują określone znaczenie. Oznacza to, że prawodawca przyjmuje zasadę swobodnej oceny dowodów. Ta ocena jednak nie może być rozumiana jako dowolność. Wnioskowanie winno być oparte na krytycznej ocenie każdego środka dowodowego w kontekście całości kształtu sprawy z uwzględnieniem wiedzy naukowej, doświadczenia oraz zasad logiki. Przekonanie sędziego rodzi się z jego pewności o prawidłowym wyprowadzeniu obiektywnych wniosków z wszechstronnej analizy materiału dowodowego. Swobodna ocena dowodów nie może prowadzić do dowolnego wyrokowania, gdyż na straży poszukiwanej w procesie prawdy obiektywnej stoi obowiązek sędziego uzasadnienia wyroku pod względem prawnym i faktycznym oraz instytucja apelacji¹⁵.

¹² R. S z t y c h m i l e r, *Proces sporny*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V: *Księga VII. Procesy*, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 267.

¹³ G r o c h o l e w s k i, *Pewność moralna*, s. 27-30.

¹⁴ Por. P. S a d o w s k i, *Pewność moralna wymogiem wydania wyroku*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 2003, nr 16, s. 62.

¹⁵ T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990, s. 292.

Jan Paweł II, odnosząc się do źródeł *ex actis et probatis*, na podstawie których sędzia może osiągnąć konieczną pewność, artykułuje: *ex actis*, ponieważ należy zakładać, że akta są źródłem prawdy. Dlatego też sędzia winien postępować zgodnie z normą Innocentego III: *debet universa rimari*, tj. musi dokładnie zapoznać się z aktami tak, aby nic nie pominąć. Dalej *ex probatis*, ponieważ sędzia nie może ograniczać się jedynie do dania wiary tylko potwierdzeniom, co więcej, musi wciąż pamiętać, że podczas instrukcji sprawy prawda obiektywna może zostać zaciemniona przez takie elementy, jak zapomnienie niektórych faktów, ich subiektywną interpretację, niedbalstwo, a nawet czasami podstęp i oszustwo. Jest zatem rzeczą konieczną, aby sędzia postępował krytycznie. Jest to zadanie trudne, ponieważ błędy mogą być liczne, podczas gdy prawda jest tylko jedna. Wypada zatem szukać w aktach dowodów opartych na faktach potwierdzonych, postępować potem krytycznie z każdym dowodem, konfrontując go z innymi w ten sposób, że aktualizuje się ważna zasada św. Grzegorza: *Ne temere indiscussa iudicentur*¹⁶.

Dopiero po osiągnięciu pewności moralnej co do rozstrzygnięcia sprawy, sędzia winien przygotować wyrok. W trybunale kolegiальnym zaś winien przygotować wota, które posłużą do debaty sędziowskiej podczas sesji wyrokowania.

1.2. Dyskusja sędziowska

Kwestię dyskusji wyrokowej na posiedzeniu trybunału kolegiального dość szczegółowo precyzuje prawodawca. Przewodniczący kolegium sędziowskiego ustala dzień i godzinę, na którą sędziowie mają się zebrać celem odbycia narady. Zasadniczo sesja ta winna mieć miejsce w siedzibie trybunału, aczkolwiek szczególne racje mogą przemawiać za tym, by przewodniczący wybrał inne miejsce. W dyskusji sprawy uczestniczą jedynie sędziowie¹⁷.

W wyznaczonym dniu każdy z sędziów przynosi swoje pisemne wotum. J. Grzywacz określał je mianem małego wyroku, gdyż *de facto* na

¹⁶ Por. J a n P a w e ł II, *Allocutio – Ad Tribunalis Sacra Romanae Rotae Decanum, Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos, novo Litibus iudicandis ineunte anno: de veritate iustitiae matre*, AAS 72 (1980), s. 175.

¹⁷ KPK, kan. 1609 § 1 i 2; Instrukcja procesowa *Dignitas connubii*, art. 248 § 1 i 2 [dalej: cyt.: DC]; Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, kan. 1292 § 1 i 2 [dalej cyt.: KKKW].

ogół formuła tegoż pisma odpowiada formule wyroku, tyle że w skróconej wersji¹⁸. Wotum to, zawierające konkretny wniosek ustosunkowujący się merytorycznie do wątpliwości sformułowanej na początku procesu, musi być uzasadnione motywami prawnymi i faktycznymi. Motywów prawnych dostarczają odpowiednie ustawy i ich wykładnia, motywy faktyczne powinny być zaczerpnięte z akt sprawy¹⁹. Przygotowane rozstrzygnięcia sędziów rzutują na ocenę finalną stosowania prawa, stanowią bowiem podstawę do rozstrzygnięcia zgodnego z obiektywną rzeczywistością. W literaturze na ogół zakłada się, że dojście do prawdy materialnej, obiektywnej uwarunkowane jest przyjęciem swobodnej teorii dowodów oraz aktywną postawą organu ustalającego okoliczności faktyczne. Decyzja oparta na prawdziwych ustaleniach oznacza orzeczenie, oparte na faktach, występujących w określonym miejscu i czasie, jeśli miały one miejsce w obiektywnej rzeczywistości. Ustalenia te mają charakter obiektywny i prawdziwy w sensie klasycznej definicji prawdy w odniesieniu do faktów wyznaczonych opisowo, prosto i pozytywnie w stosownych regułach prawnych²⁰.

Formalność tej prawdy to poprawność logiczna całego procesu dowodzenia. Przyjmuje się, że w pewnych typach procesów możliwe jest dojście do twierdzenia prawdziwego materialnie o występowaniu jakiegoś faktu. Sytuację, w której organ stosujący prawo interesuje się merytoryczną zasadnością przyjętych przesłanek, można konwencjonalnie określać mianem prawdy obiektywnej, sytuację braku zainteresowania tego typu – mianem prawdy formalnej²¹.

Dyskusja sprawy, która rozpoczyna się wezwaniem imienia Bożego, według stosownych dyspozycji prawodawcy winna być tajna. W kontekście *votum separatum* tajność sesji wyrokowania ma swoje znaczenie prawne. Dyspozycje instrukcji *Provida Mater*²² regulowały, iż wota sędziowskie sporządzane na okoliczność dyskusji wyrokowej były objęte całkowitą tajemnicą, miały być nikomu niedostępne i winny

¹⁸ M. G r e s z a t a, *Kanoniczny proces zwyczajny w ujęciu księdza profesora Jerzego Grzywacza*, Lublin 2007, s. 181.

¹⁹ P a w l u k, *Prawo kanoniczne*, s. 293.

²⁰ M. K r ó l, *Teoretyczne problemy prawomocności decyzji sądowych*, w: *Szkice z teorii prawa i szczegółowych nauk prawnych*, red. S. Wronkowska, M. Zieliński, Poznań 1990, s. 231.

²¹ K r ó l, *Teoretyczne problemy prawomocności*, s. 232.

²² *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis in pertractandis causis de nullitate matrimoniorum „Provida Mater Ecclesiae”*, AAS 28 (1936), s. 313-361.

być przechowywane w tajnym archiwum przez okres co najmniej dziesięciu lat, po czym miały zostać spalone²³. W obecnym ustawodawstwie jest nieco inaczej, prawodawca w procesie karnym obliguje sędziów oraz pomocników do zachowania tajemnicy urzędowej na zawsze. W procesie spornym do zachowania tajemnicy urzędowej są zobowiązani, gdy z wyjawienia jakiegoś faktu może wyniknąć szkoda dla stron. Prócz tego zawsze są zobowiązani do zachowania tajemnicy co do dyskusji wyrokowej, która ma miejsce w trybunale kolegiальnym. Tajemnica ta dotyczy całości dyskusji, łącznie z różnicą wypowiedzianych tam opinii²⁴. Ponadto, w dyspozycjach dotyczących dyskusji sędziowskiej, kolejny raz prawodawca mówi o złożeniu wotów sędziowskich do akt sprawy, zachowując je w tajemnicy²⁵.

Dyskusja sędziów nie jest aktem sądowym, lecz przygotowaniem wyroku, dlatego wyrok byłby ważny, nawet gdyby sesja ta nie miała miejsca, lub któryś z sędziów byłby na niej nieobecny, albo też, będąc obecnym, nie złożyłby swojego wotum na piśmie, czy też sprawy by nie zbadał i zdał się na relacje ponensa lub na zdanie większości²⁶. Odbycie dyskusji wyrokowej, jak i zabezpieczenie w postaci dyspozycji o jej tajności, ma jednak znaczenie w poszukiwaniu prawdy obiektywnej. Wyrok obiektywny winien być wydany w odpowiednich warunkach, to znaczy z wyeliminowaniem jakiegokolwiek próby nacisku zewnętrznego, bądź sugestii, ma to być orzeczenie bezstronne, definitywne i wydane w odpowiedzialności przed Bogiem. Sędzia ma obowiązek rozstrzygać zgodnie z wypracowanym przekonaniem osiągniętej pewności moralnej. Jednakże ma również prawo do swobodnego niezawisłego orzekania, które nie może być naruszane zarówno podczas wyrokowania, jak i po zakończonym procesie. Wykluczenie jawności ma oddalić niebezpieczeństwo uwag, czy uprzedzeń wobec poszczególnych sędziów. Gdy nie jest znany i nie jest dyskutowany na forum publicznym przebieg dyskusji, jak i sposób głosowania, sędzia ma zabezpieczoną wolność podejmowanych decyzji²⁷.

²³ Tamże, art. 203.

²⁴ KPK, kan. 1455 § 1 i 2.

²⁵ KPK, kan. 1609 § 2; DC, art. 248 § 4.

²⁶ F a k a, *Normy ogólne*, s. 249.

²⁷ S. P i k u s, *Niezawistość sędziego kościelnego*, Lublin–Sandomierz 2009, s. 351-352.

Prawodawca dopuszcza w toku dyskusji wyrokowej możliwość odstąpienia od swego pierwszego wniosku wyrażonego w wotum, fakt ten jednak winien być później w nim odnotowany. Ponadto sędzia, który nie chce przyłączyć się do decyzji podjętej przez pozostałych sędziów, może zgłosić głos odrębny, który w przypadku apelacji zostanie do niej dołączony²⁸. Jest to nowy przepis, który prawodawca umieścił w normach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.

Naradę sędziowską rozpoczyna relator lub ponens, odczytując swój wniosek, otwierając dyskusję pod kierownictwem przewodniczącego trybunału²⁹. Propozycje poszczególnych sędziów służą wyrobieniu zdania przez całe kolegium sędziowskie. Możliwość przeprowadzenia wspólnej dyskusji prowadzącej do ustalenia wyroku, formalnie prowadzi do dwukrotnego podjęcia decyzji przez każdego z sędziów. Po raz pierwszy każdy z nich opracowywał akta i już podjął decyzję zgodnie z wymaganą pewnością. Wyświetlenie jednak tej samej sprawy przez innego sędziego daje możliwość ponownej analizy logicznej nagromadzonego materiału oraz akt procesowych pozostałym sędziom. To z kolei może prowadzić do utwierdzenia się w podjętej decyzji lub też do zrodzenia się nowych wątpliwości. Od strony pozytywnej to moment, który nie tylko prowadzi do słusznego wyroku, ale również moment edukacyjny dla każdego z uczestników dyskusji. Trzeba pamiętać, iż każdy proces jest jedyny i wyjątkowy, nie ma takich samych procesów. W jednych nagromadzony materiał dowodowy jednoznacznie pozwala wypracować pewność moralną, mocą której członkowie kolegium sędziowskiego podejmują szybko decyzję bezpośrednio po odczytaniu swych opinii. Trzeba jednak dopuszczać i takie sprawy, w których dyskusja merytoryczna może wzbudzić poważne wątpliwości. Doświadczenie i wiedza jednego sędziego może okazać się cenną wskazówką dla innych sędziów. Stąd wydaje się zasadne podjęcie rzetelnej dyskusji wyrokowej.

Nie zawsze sędziowie podczas dyskusji mogą wypracować wspólne stanowisko, które znajdzie odzwierciedlenie w ostatecznym wyroku. Prawodawca stwarza wówczas możliwość odłożenia decyzji do kolejnego posiedzenia sądu, które jednak ma się odbyć nie później aniżeli w terminie jednego tygodnia. Ponadto, mogą zaistnieć takie okoliczności w dyskusji sprawy, że sędziowie dojdą do wniosku, iż trzeba uzupełnić

²⁸ KPK, kan. 1609 § 4; DC, art. 248 § 4.

²⁹ KPK, kan. 1609 § 3; DC, art. 248 § 3.

instrukcję sprawy³⁰. Wówczas termin siedmiu dni nie obowiązuje. Dyspozycja ta, zdaje się, bezpośrednio koreluje z nową dyspozycją zawartą w instrukcji procesowej z 2005 r. Mianowicie w art. 238 prawodawca zobowiązuje sędziego, by nie wydawał dekretu o zamknięciu postępowania dowodowego, jeśli uzna, że coś jest jeszcze do zbadania, tak by sprawa mogła być wystarczająco wyjaśniona. Wtedy, po wysłuchaniu, jeśli uważa to za zasadne, obrońcy węzła, sędzia winien nakazać skompletowanie tego, czego brakuje³¹. Sędzia, obdarzony kościelną władzą jurysdykcyjną, działa i wyrokuje przede wszystkim na mocy tej władzy, nie zaś na mocy własnego autorytetu. Wzmocnieniem tego wymiaru jest złożenie przez niego przysięgi, że swój urząd będzie wypełniać właściwie. To znaczy z roztropnością, umiłowaniem prawdy i sprawiedliwością³².

Sposób podjęcia decyzji przez kolegium sędziowskie odbywa się przez głosowanie, tudzież sumowanie wniosków poszczególnych członków kolegium. Po dyskusji odbywa się zatem podjęcie kolegialnej decyzji większością głosów. W procesach o nieważność małżeństwa, jeśli przy ustaleniu formuły sporu wysunięto kilka tytułów, nad każdym z nich należy głosować oddzielnie. Dla ewentualnego orzeczenia nieważności małżeństwa wystarcza udowodnienie tylko jednego z tytułów. Następnie wota sędziów mają być zamknięte w kopertach, dołączone do akt i przechowywane w tajemnicy.

1.3. Redakcja wyroku

Po ustaleniu decyzji, która stanowi odpowiedź na pytanie postawione w formule wątpliwości, ponens redaguje formułę rozstrzygnięcia, którą sędziowie podpisują wspólnie, niezależnie od faktu, kto jak głosował. Wyrok w trybunale kolegialnym jest wspólnym aktem, którego dokonali sędziowie – członkowie kolegium³³. Redakcja wyroku należy do ponensa lub relatora, chyba że dla słusznej przyczyny sędziowie ustalili, iż należy powierzyć to innemu z sędziów. Wskaza-

³⁰ KPK, kan. 1611-1613; DC, art. 250-258; KKKW, kan. 1294-1295.

³¹ DC, art. 238.

³² A. D z i ę g a, *Zadania trybunału diecezjalnego*, w: *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci profesora Adama Strzembosza*, red. A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak, Lublin 2002, s. 454.

³³ DC, art. 248 § 6.

ny redaktor, przygotowując treść wyroku zgodnie z wymogami formalnymi³⁴, ma obowiązek czerpać zaprezentowane w nim uzasadnienia z tego, co pojedynczy sędziowie przedstawili w trakcie dyskusji. Większość składu kolegium może jednak zdecydować, którym uzasadnieniom w wyroku dać pierwszeństwo. Podstawy wyroku muszą być jasne dla każdego sędziego już przy podejmowaniu decyzji kolegialnej. Dlatego opracowanie treści wyroku jest zasadniczo kwestią redakcyjną³⁵.

2. VOTUM SEPARATUM A POSZUKIWANIE PRAWDY OBIEKTYWNEJ

Prezentacja indywidualnych sędziowskich rozstrzygnięć podczas dyskusji sprawy cechuje się otwartością na argumentację pozostałych członków kolegium. Każdy z sędziów w przypadku zdania już wypracowanego, może pod wpływem argumentacji innego sędziego swoje zdanie zmienić. Prawodawca jednak przewiduje taką okoliczność, w której sędzia jest przekonany o słuszności podjętej przez siebie decyzji, wtedy podczas ostatecznego głosowania może pozostać przy swoim zdaniu, które jest odmienne od zdania większości. Istnieje możliwość, w której nie tylko ma zdanie odmienne od pozostałych sędziów, ale zgłasza wniosek, by to zdanie zostało dołączone do wiadomości trybunału apelacyjnego. Taki głos określa się mianem *votum separatum*. Sędzia, który nie chce dołączyć się do wniosku innych, może złożyć *votum separatum* i domagać się, by jego głos odrębny w przypadku apelacji został przekazany dla informacji trybunału apelacyjnego³⁶. W procesie *votum separatum* ma znaczenie wtedy, gdy zostanie wniesiona apelacja, a tym samym, czy głos odrębny wniesiony przez sędziego będzie przedłożony trybunałowi apelacyjnemu. Formalnie podjęta decyzja na forum zewnętrznym jest jedna, to wynik pracy kolegium w postaci wyroku. Poszczególne wnioski sędziów prezentowane podczas sesji wyrokowania, które stanowiły podstawę wyroku, są nadal tajne, wynika to z gwarancji prawnej zabezpieczającej niezawisłość sędziów. Jednakże

³⁴ KPK, kan. 1609 § 5; DC, art. 248 § 5; KKKW, kan. 1292 § 5.

³⁵ M. G r e s z a t a, *Tytuł X. Decyzja sędziego*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 334-335.

³⁶ KPK, kan. 1609 § 4; DC, art. 248 § 4.

wskutek zgłoszonego *votum separatum*, dany sędzia rezygnuje z tajemnicy dotyczącej argumentacji przedstawionej w głosie odrębnym, z zachowaniem tajemnicy co do jego nazwiska. Pozwala to chronić tajemnicę posiedzenia, a tym samym zagwarantować sędziemu większą wolność³⁷. Zrzeczenie się tajemnicy sędziego z przedstawionej argumentacji przedłożonej w wotum na naradzie sędziowskiej, dotyczy tylko informacji o zdaniu odrębnym do wiadomości trybunału apelacyjnego. Zdanie odrębne nie powinno być podane do wiadomości stron czy też innych osób. Ma to znaczenie dla sędziego, którego wypracowane przekonanie pewności moralnej jest tak silne, że pragnie bronić swojego zdania wypracowanego w wotum. Dlatego L. Ciapetta proponuje, aby wotum to zostało przekazane w zamkniętej kopercie, która może być otwarta jedynie przez nowych sędziów³⁸. Wniosek odrębny od decyzji kolegium jest działaniem merytorycznym dochodzonej w procesie sprawiedliwości. Taka postawa, wraz z dynamicznym *votum separatum*, winna być postrzegana jako wyraźna i legalna próba udzielenia wsparcia i fachowej pomocy w procesie docierania do prawdy w kanonicznym procesie małżeńskim³⁹.

Nieco inaczej kwestia *votum separatum* uregulowana jest w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich. Mianowicie widnieje tam dyspozycja, stanowiąca, że w przypadku złożenia głosu odrębnego przez któregoś z sędziów do trybunału apelacyjnego, należy przekazać wnioski wszystkich sędziów, a nie tylko zgłaszającego głos odrębny, z zatajeniem ich imion⁴⁰. W tym kontekście powstaje pytanie o tajność niezawisłej decyzji sędziów. Nie znając przebiegu dyskusji i sposobu głosowania, nie sposób stawiać zarzutów wobec sędziów za wydane orzeczenie. Wyrok wspólny, który jest oparty na głosach z dyskusji, nie pozwala na identyfikowanie sędziów. Co więcej, prawodawca kościelny stanowi, że naruszenie tajemnicy procesowej przez sędziego jest karalne, nie wykluczając pozbawienia urzędu⁴¹. W przypadku zgłoszenia *votum separatum* przez jednego sędziego i związanym z tym

³⁷ G r e s z a t a, *Tytuł X*, s. 332.

³⁸ T. R o z k r u t, *Ochrona sądowa praw wiernych – szczegółowe zagadnienia wybrane*, w: *25-lecie promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Obowiązki i stosowanie w Polsce*, red. J. Krukowski, Z. Tracz, Łódź 2009, s. 117.

³⁹ R o z k r u t, *Ochrona sądowa*, s. 118.

⁴⁰ KKKW, kan. 1292 § 5.

⁴¹ P i k u s, *Niezawisłość sędziego*, s. 351-352.

obowiązkiem przekazania wszystkich wotów stanowiących podstawę do dyskusji wyrokowej, pomimo dyspozycji utajnienia imion, tajność dyskusji wydaje się, że może być w jakimś stopniu pomniejszona. Z drugiej strony, wypracowany przez każdego z sędziów tok rozumowania zawarty w wotach do dyskusji, stanowić może cenne źródło dla pracy sędziów wyższej instancji na rzecz odkrycia prawdy. W przypadku *votum separatum*, według unormowania z Kodeksu Prawa Kanonicznego, ewentualnie trybunał apelacyjny dysponuje wyrokiem, ale i *votum separatum* popartym stosowną argumentacją zawartą w wotach. W przypadku, gdy uwzględni się przepisy Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, do dyspozycji apelacji jest wyrok, o którym wiemy, kto go sporządził, jak i trzy wota z dyskusji wyrokowej. Wydaje się, że prawdopodobne jest rozpoznanie stylu piszącego wyrok z argumentacją zawartą w jednej z trzech wotów. Tu powraca problem tajności. Wydaje się, że problem zestawienia norm w obu kodeksach dotyczący omawianej materii, wymaga wnikliwej analizy w stosownym studium.

Na kanwie prowadzonych rozważań warto jeszcze zauważyć problem dołączenia *votum separatum* po wyroku pozytywnym oraz po wyroku negatywnym dla trybunału apelacyjnego. W tej kwestii istnieją rozbieżności stanowisk pomiędzy Kodeksem Prawa Kanonicznego a instrukcją *Dignitas connubii*. Problem ten rozważał T. Rozkrut. Otóż sędzia, który nie chciał dołączyć się do wniosku innych, może się domagać, by jego wotum zostało przekazane do trybunału apelacyjnego, z zachowaniem tajemnicy⁴². W wypadku, kiedy do apelacji nie dojdzie po wyroku pozytywnym, ale z urzędu nastąpi przekazanie sprawy do wyższej instancji, według instrukcji *Dignitas connubii*⁴³ *votum separatum* należy dołączyć, natomiast według przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego nie ma takiego obowiązku, gdyż nie zaistniał warunek „w razie apelacji”. Autor ten przytacza stanowiska m.in. R. Sztychmiera i W. Wenza, którzy stoją na stanowisku, że zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku *votum separatum* należy dołączyć do akt. Sam zaś konkluduje: „warunkiem do przekazania wotum odrębnego do trybunału wyższej instancji jest apelacja złożona czy to przez strony, czy też przez obrońcę wężła”. W przypadku zaś przekazania

⁴² Por. KPK, kan. 1609 § 4.

⁴³ Por. DC, art. 248 § 4.

akt z urzędu po wyroku pozytywnym do sądu wyższej instancji, *votum separatum* nie jest dołączane⁴⁴.

*

Wyrok zamyka całe postępowanie procesowe. Zanim jednak do niego dojdzie, mamy do czynienia z wyrokowaniem, które jest czymś innym niż sam wyrok⁴⁵. Choć samo wyrokowanie nie stanowi jeszcze właściwego wyroku, to jednak ze względu na merytoryczność odbywającej się dyskusji, wnosi istotny wkład w ostateczne rozstrzygnięcie sporu. Zasadę, jaką należy zachować przy wydawaniu wyroku, jeśli nie ma jednomyślności, stanowi większość głosów. Członek trybunału, który zgłosił zdanie odrębne, może domagać się, by w razie apelacji jego wnioski zostały przekazane do trybunału apelacyjnego. Dotychczas przyjmowano zasadę, że wydanie wyroku ma być aktem jednomyślnym⁴⁶. Sędziowie uczestniczący w naradzie sędziowskiej, m.in. ze względu na tajność posiedzenia, mają zagwarantowane prawo do wolnego i niezawisłego wyroku. Pomimo ewentualnie występującej różnicy zdań, która jest twórcza dla orzekania, podejmują kolegiąlną decyzję, która jest wiążąca. Odmiennosc zdań, jak i ewentualne zgłoszenie *votum separatum* jest pozytywnym środkiem, który służy trosce o orzeczenia zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy. Podjęta próba zarysowania instytucji *votum separatum* miała ukazać znaczenie tego środka w procesie dochodzenia do prawdy. Określenie roli *votum separatum* w procesie poszukiwania prawdy wymaga jednak jeszcze dalszych szczegółowych badań.

⁴⁴ R o z k r u t, *Ochrona sądowa*, s. 118-119.

⁴⁵ M. G r e s z a t a, *Iudicium cum principis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa*, Lublin 2008, s. 133.

⁴⁶ C. D e D i e g o - L o r a, *Komentarz do kan. 1609*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1209-1210.

***Votum separatum* in a process of search
for the objective truth**

S u m m a r y

Relation between the truth and the sentence has the significant meaning in canonical processes. Process in fact is an instrument for finding the truth in assumed controversy. Final sentence is the result of the litigation proceedings, which is normal way finishing dispute. In the Code of Canon Law of 1983, the legislator introduces in this context a new legal instrument, *votum separatum*. Judge in a collegiate tribunal has the right and obligation to pronounce of a sentence in compliance with his conscience, that is achieved with moral certitude. In the situation when the other judges made a different decision by an absolute majority of votes, judge who is convinced in his conscience about wrong decision can give a separate vote.

Translated by Agnieszka Romanko

Słowa kluczowe: *votum separatum*, dyskusja sędziowska, pewność moralna, wyrok

Key words: *votum separatum*, judges discussion, moral certitude, sentence